

Omgaan met personen met een psychische kwetsbaarheid

Jaja....maar hoe dan?

Myriam Bergmans

Wie zijn jullie?

Stel jezelf kort voor aan de hand van je hand

(1 zin per vinger)

1. Duim: Wat doe ik graag als vrijwilliger en ben ik goed in?
2. Wijsvinger: Wat wil ik hiermee bereiken?
3. Middenvinger: Waar heb ik een hekel aan?
4. Ringvinger: Waar blijf ik trouw aan?
5. Pink: Waar voel ik me klein en wil ik nog in bijleren? Wat wil ik vandaag meenemen?

Hoe ontstaan psychische problemen?

Wat denk jij
erover?

Akkoord? Niet akkoord? Waarom?

STELLING 1

Psychische problemen kan je niet
herkennen.

Akkoord? Niet akkoord? Waarom?

STELLING 2

Sommige mensen lopen meer risico om psychische problemen te krijgen.

Akkoord? Niet akkoord? Waarom?

STELLING 3

Wanneer één van je ouders ernstige psychische problemen heeft (gehad), krijg je als kind zelf psychische problemen.

Akkoord? Niet akkoord? Waarom?

STELLING 4

Van psychische problemen kan
je niet genezen.

Akkoord? Niet akkoord? Waarom?

STELLING 5

Psychische problemen zijn een
ziekte van de hersenen.

Wat is psychisch ziek zijn?

- ❑ Grens is vaag en onduidelijk
  - ❑ Psychologische ervaringen zijn sterker aanwezig
  - ❑ Stoornissen in de waarneming of het denken
  - ❑ Heel specifieke psychologische ervaringen zoals angst, depressie, hallucinaties, obsessies,...
  - ❑ Uit evenwicht en niet normaal functioneren
  - ❑ Contact met omgeving is zoek
  - ❑ Niet in staat zelf op eigen kracht problematiek te overwinnen
-

Wat is psychisch ziek zijn?

Verandering
in denken

Verandering
in emoties

Verandering
in gedrag

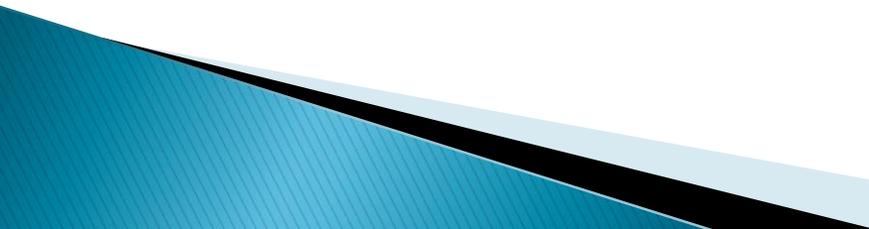

Verandering
in contacten
met anderen

gedurende langere tijd meerdere signalen, signalen die plots optreden of erg uitgesproken zijn

Wat is de oorzaak?

- ❑ Meestal een combinatie van oorzaken
  - ❑ Biologische factoren: aanleg, erfelijkheid, afwijkingen in de hersenen,...
  - ❑ Omgevingsfactoren: opvoeding, sociale omgeving, eisende maatschappij,...
  - ❑ Psychische factoren: persoonlijke eigenschappen zoals perfectionisme, zelfvertrouwen, faalangst, geweten,...
  - ❑ Traumatische ervaringen: incest, mishandeling, oorlog, ernstige ziekte, ongeval, ontslag,...
  - ❑ Pas op: verloop = verschillend soms éénmalige behandeling/soms chronisch
-

DE patiënt bestaat niet!

- ❑ Individueel sterk verschillend: geen handleiding !
  - ❑ Iemand met een psychische ziekte is zoveel meer dan zijn ziekte alleen
  - ❑ Een psychische beperking staat niet op je gezicht te lezen
-

GENEZEZEN $\neq$
HERSTELLEN

Een zeer persoonlijk en uniek proces waarin iemands opvattingen, waarden, gevoelens, doelen, vaardigheden en/of rollen veranderen. Het is een manier om een hoopvol leven te leiden dat voldoening geeft en waarin personen ook bijdragen tot de samenleving, ondanks de beperkingen die veroorzaakt worden door de psychische aandoening. Herstel betekent je ontworstelen aan de rampzalige gevolgen van je psychische kwetsbaarheid en de ontwikkeling van een nieuwe betekenis en zin in het leven.

Professor William Anthony van de Boston University Center for Psychiatric Rehabilitation

Behandeling? Psychofarma

- ❑ Geen directe band tussen stoornis en medicijn!
  - ❑ Hulp in crisissituaties
  - ❑ Hulpmiddel, neemt probleem niet weg
  - ❑ Therapietrouw is belangrijk
-

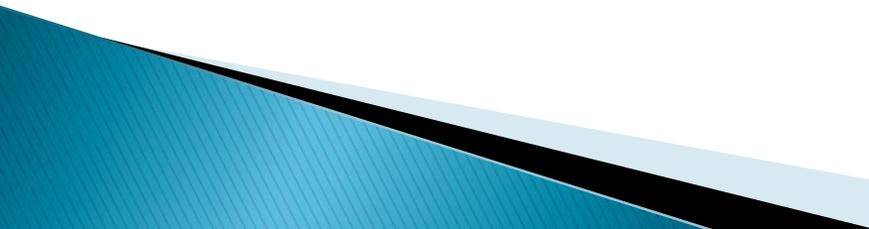
Soorten psychische kwetsbaarheden

- ❑ Psycho-organisch:
  - Dementie/delier/anamnestic syndroom
- ❑ Stoornissen door middelenmisbruik:
  - Alcohol/drugs/medicatieverslaving
- ❑ Waarnemingsstoornissen:
  - Psychose/schizofrenie
- ❑ Stemmingsstoornissen:
  - Depressie/manie/bipolaire stoornis

Soorten psychische kwetsbaarheden

- ❑ Eetstoornissen: anorexia/boulimie
  - ❑ Impulscontrolestoornissen: gokken/kleptomanie/pyromanie/automutulatie/woedeaanvallen
  - ❑ Persoonlijkheidsstoornissen: borderline/narcistisch/paranoïde
  - ❑ Angststoornissen: fobie/hypochondrie/Paniekstoornis/posttraumatische stressstoornis
-

Omgaan met mensen met een psychische kwetsbaarheid

- ❑ Stempel psychisch ziek zijn/groot taboe
  - ❑ Niet belangrijk welke ziekte iemand heeft
  - ❑ Voldoende algemene achtergrondinfo = belangrijk!
  - ❑ Helaas geen regeltjes in omgaan met ...
  - ❑ MAAR ook GELUKKIG!!
  - ❑ Psychisch zieke is veel meer dan zijn ziekte alleen
  - ❑ Geen twee mensen zijn gelijk: elk eigen benadering
  - ❑ Achtergrond = belangrijk om te begrijpen maar niet bepalend over hoe ermee omgaan
-

Hoe omgaan?

Hoe Gek Communiqueer Jij?!

GOED GEK?!

Anders spreken over
geestelijke gezondheid

Fonds Julie Renson
Koningin Fabiolafonds

 Koning
Boudewijnstichting
Samen werken aan een betere samenleving

Hoe kijken we naar psychische kwetsbaarheid?

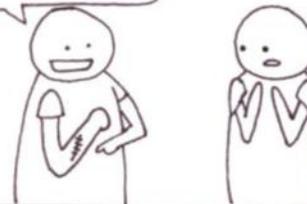
When we break a bone:

Sign my cast!

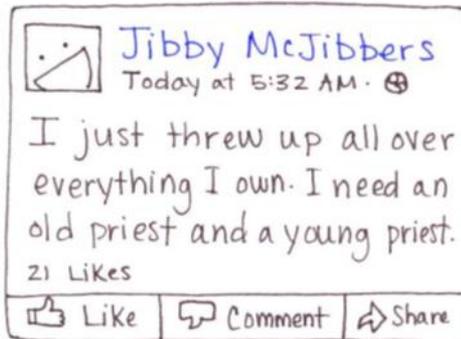

When we get a bad cut:

Check it out!
12 stitches!

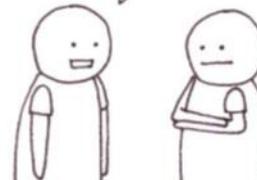

When we get the flu:

When we struggle with mental health issues:

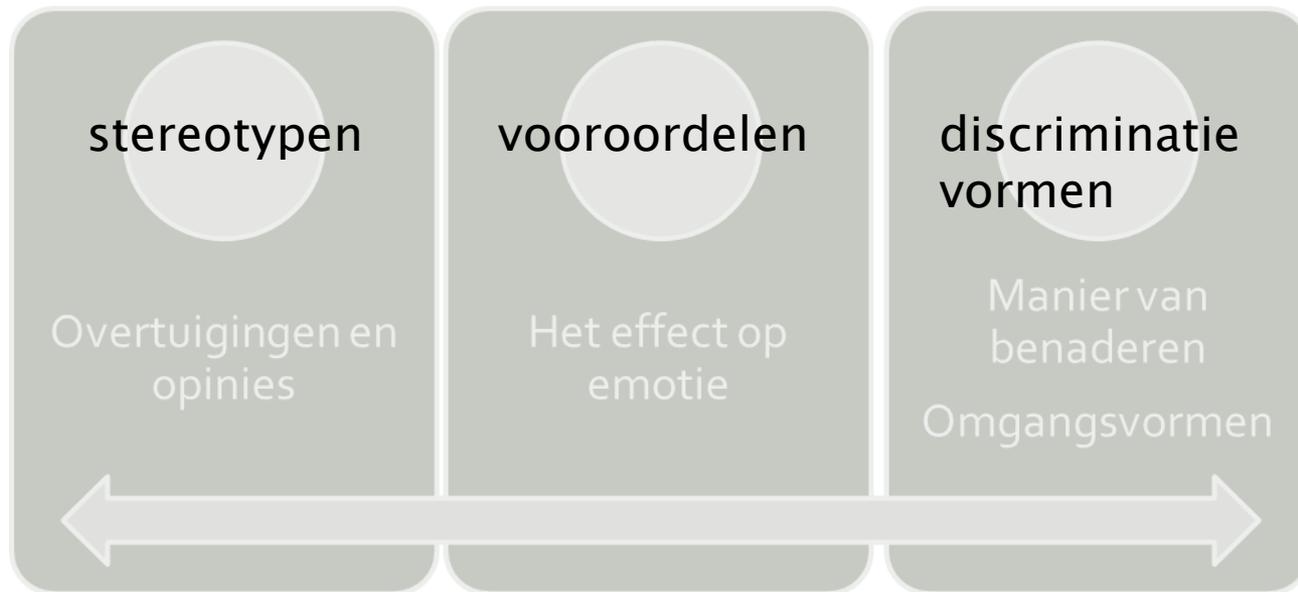
Hey.

Beatrice the Biologist

Hoe kijken we naar psychische kwetsbaarheid?

Vanuit de sociale psychologie: reden, emotie, actie

Verklaringsmodel

- ❑ Psychiatrische patiënten:
  - ❑ Gebrek aan consistent en coherent gedrag
  - ❑ Forse stemmingswisselingen
  - ❑ Beperkte tot afwezige (economische) activiteit
  - ❑ Onvoorspelbaarheid van sociaal engagement
  - ❑ Afwijkingen in psychomotoriek
  - ❑ Onaantrekkelijk uiterlijk

  - ❑ Deze kenmerken geven de indruk van onbetrouwbaarheid en bedreiging van de groep, waardoor afwijzing en uitsluiting volgen
-

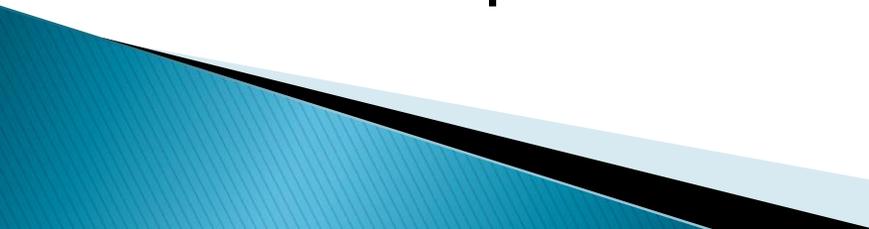
Stigma bij verschillende patiëntengroepen

- ❑ Stigma bij kinderen en adolescenten: significant verhoogd bij ADHD, depressieve kinderen , borderline adolescenten, stijgend ASS
  - ❑ Stigma bij psychotische patiënten : verhoogt de kans op transitie van psychosegevoeligheid naar psychose en schizofrenie
  - ❑ Stigma bij verslaving en persoonlijkheidsstoornissen : Schuldvraag
-

KBS en Julie Rensonstichting: Framing ?

- ❑ Verschillende manieren om over een psychische kwetsbaarheid te denken of te praten
  - ❑ Diverse manieren om er naar te kijken (kaders) en daarna te handelen
  - ❑ Frame = invalshoek om over en met mensen te praten
  - ❑ Kern van waarheid maar slechts een deel van de complexe werkelijkheid
-

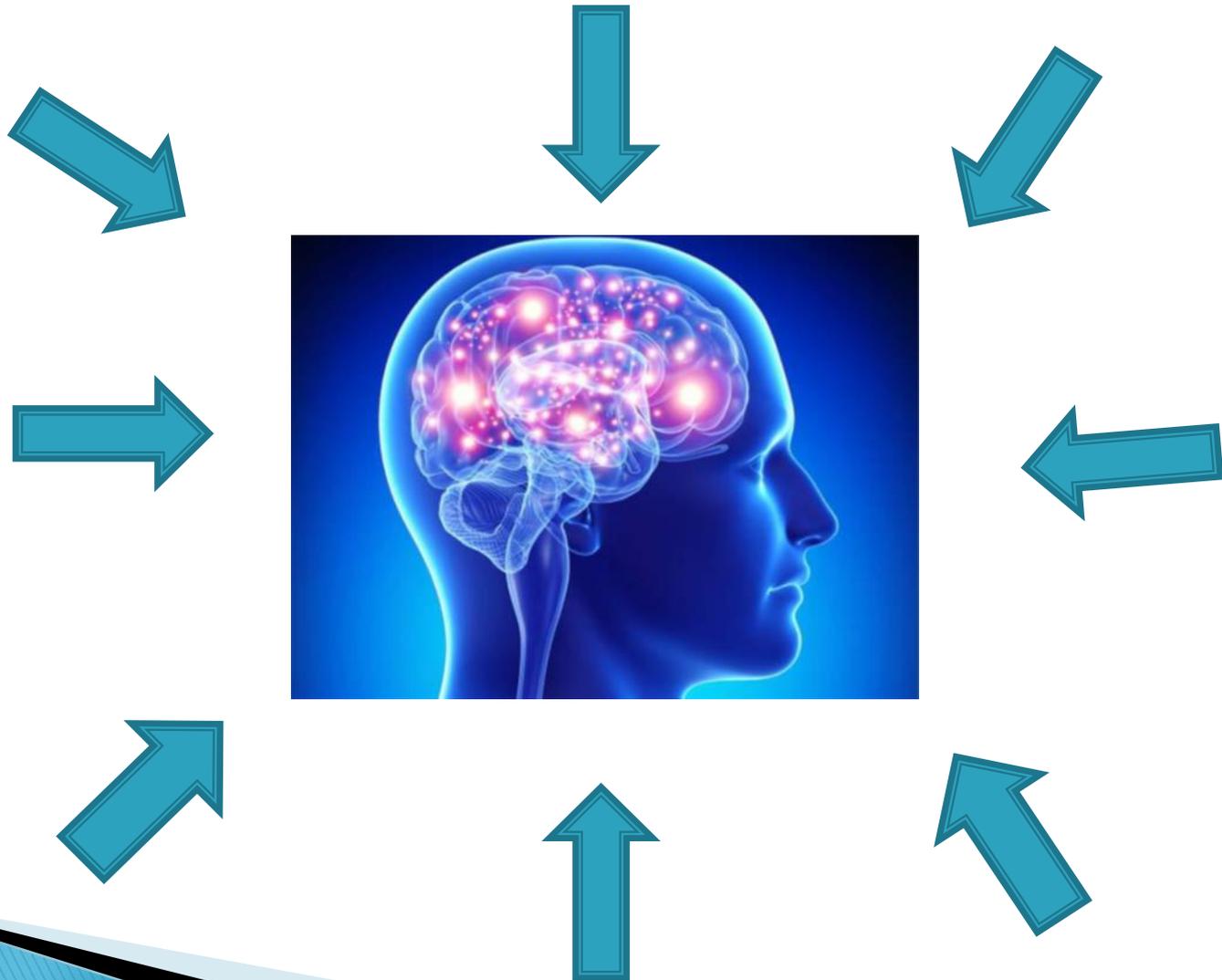
5 problematiserende frames

- ❑ Dat wil zeggen dat ze het gegeven 'mensen met een aandoening' als een probleem voorstellen
  - ❑ Op zichzelf is dat niet slecht of goed
  - ❑ Door te problematiseren kun je een bepaalde problematiek op de agenda proberen te zetten
  - ❑ Een nadeel kan zijn dat je stigmatiseert door te problematiseren
-

7 counterframes

- ❑ Counterframes zijn de- problematiserend
  - ❑ Ze stellen het gegeven 'mensen met een aandoening' minder als een probleem voor of zelfs helemaal niet
  - ❑ Ze bieden uitzicht op herstel en zijn meer relativerend
  - ❑ Ze gaan in tegen clichés en stigmatisering.
  - ❑ Een nadeel kan zijn dat ze een probleem verbloemen en het gevoel van urgentie verminderen
-

Welk frame gebruiken we?

Frames die problematiseren

Angst voor het onbekende

Zelfcontrole

Het monster

De zwakste schakel

Een gemakkelijke prooi

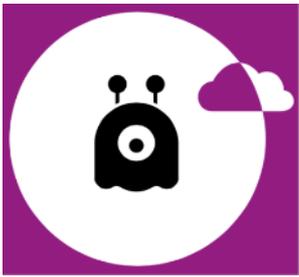
Angst voor het onbekende

- ❑ Een psychische aandoening is angst inboezemend
- ❑ Sommige onberekenbare individuen die niet in de maatschappij passen
- ❑ Daarom uitgelachen, gevreesd en uitgesloten
- ❑ Vooral de gevaarlijke types worden algemeen gewantrouwd
- ❑ Ze moeten worden opgespoord en altijd worden weggestopt in instellingen

Zelfcontrole

- ❑ Een psychische aandoening is iets wat sommige mensen zichzelf aandoen
- ❑ Door een stuitend tekort aan zelfcontrole
- ❑ Een gebrek aan wilskracht en discipline
- ❑ De oplossing ligt voor de hand: de persoon moet paal en perk stellen aan het gedrag, er simpelweg mee stoppen

Het monster

- ❑ Een psychische aandoening dringt het leven van een persoon binnen als een vijandig monster
- ❑ Neemt het leven volledig over
- ❑ De persoon probeert het te bekampen in een energie-vretend proces van vechten, de moed verliezen en in het beste geval een kleine overwinning behalen
- ❑ Vaststaat is dat de aandoening altijd op de loer blijft liggen en steeds weer opnieuw kan toeslaan
- ❑ Ze maakt zodoende een speelbal van de mens, die daardoor in een neerwaartse spiraal kan belanden

De zwakste schakel

- ❑ Een psychische aandoening is een uiting van iemand die niet mee kan
- ❑ Iemand die niet voldoet aan de verwachtingen van een moderne samenleving
- ❑ Aan de basis liggen inherente gebreken, zoals niet bestand zijn tegen stress
- ❑ De zwakke individuen kunnen de druk van het leven niet aan
- ❑ Nochtans ervaren andere mensen nog meer stress en kunnen zij er wel prima mee omgaan
- ❑ De enige oplossing is om deze zwakke schakels uit de ketting te verwijderen.

Een gemakkelijke prooi

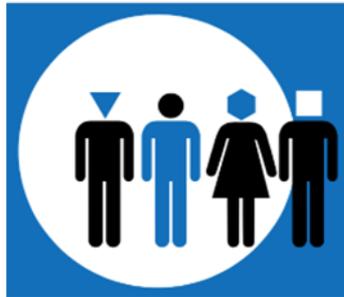
- ❑ Een psychische aandoening is een zodanig vaag iets dat er een heuse industrie is rond ontstaan
- ❑ Middeltjes, therapeuten en onderzoekers die uit zijn op financieel gewin
- ❑ Zij spinnen garen bij de vele mensen die worstelen met psychische aandoeningen en die door hun goedgegelovigheid en gebrek aan kennis een gemakkelijke prooi vormen
- ❑ Een verder gevolg is dat normaal gedrag als pathologisch wordt bestempeld

7 counterframes

Een mozaïek

Het bijzondere

Een gebroken been

Een ongenode gast

De tocht

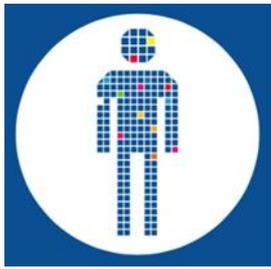

Een aardverschuiving

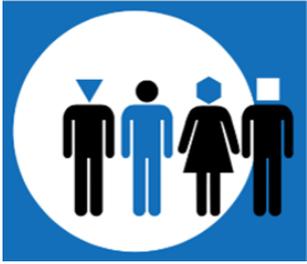
De kanarie in de mijn

Een mozaïek

- ❑ Een psychische aandoening is een uiting van een gevoeligheid, kwetsbaarheid of aanleg
- ❑ Slechts één van de vele karaktertrekken die iedere mens bezit
- ❑ Waarom net die persoon er op die manier mee te maken krijgt, is moeilijk te duiden
- ❑ Omdat iedereen de eigenschappen en gevoelens echter ook bij zichzelf herkent, reageert de samenleving toleranter en inclusief
- ❑ Er wordt gezorgd voor een omkadering, zodat de capaciteiten van ieder individu benut kunnen worden

Het bijzondere

- ❑ Een psychische aandoening is een uiting van een bijzondere karaktertrek of mentale kracht
- ❑ Het is iets dat weggelegd is voor buitengewone mensen of voor mensen die zich als uniek willen voordoen
- ❑ Bijzondere aandacht voor mensen met unieke psychische eigenschappen is daarom nodig

Het gebroken been

- ❑ Een psychische aandoening is een waarneembaar, lichamelijk defect dat vrij precies in kaart gebracht kan worden
- ❑ Behandelaren wijzen voor de oorzaak van de aandoening naar objectief vaststelbare fysische en fysiologische processen in de hersenen of de rest van het lichaam
- ❑ Wanneer de diagnose gesteld is, kan de op het defect toegespitste behandeling starten. Deze diagnose biedt bijgevolg hoop op volledige genezing.

De ongenode gast

- ❑ Een psychische aandoening zorgt voor een niet voorziene wending in het leven
- ❑ Het komt zomaar iemands leven binnengewandeld en vertegenwoordigt zodoende een last
- ❑ Een wispelturigheid waarmee men moet leren omgaan
- ❑ Belangrijk is echter dat men daardoor ‘het feestje’ niet laat vergallen. Dit kan door de nodige flexibiliteit aan de dag te leggen en te genieten van de dingen die men ‘samen’ beleeft.

Een aardverschuiving

- ❑ Een psychische aandoening is begrijpelijke reactie op een externe, traumatiserende gebeurtenis in het leven waar niemand tegen opgewassen is
- ❑ De oorzaak van de aandoening is aanwijsbaar en verklaarbaar, maar eventueel ook onverwerkt gebleven of verdrongen
- ❑ Belangrijk is om er niet van weg te lopen. Door het begrip en de erkenning van anderen is er ook hoop op herstel.

Een tocht

- ❑ Een psychische aandoening vormt een ware beproeving
- ❑ Maar ze biedt ook kansen om zichzelf te herdefiniëren en te groeien, mits de nodige veerkracht en volharding
- ❑ De psychische aandoening lijkt aanvankelijk echter een niet te bedwingen obstakel
- ❑ Gelukkig is er ook de hulp van anderen waarop men kan rekenen : artsen, therapeuten, vrienden, zelfhulpgroepen enzovoort
- ❑ Zij tonen begrip, bieden ondersteuning en kunnen als gids kunnen fungeren

De kanarie in de mijn

- ❑ Een psychische aandoening is symptoom van een samenleving die te veeleisend is geworden en die structureel stresserend en zelfs destructief is
- ❑ Het toegenomen individualisme, de zware competitie, de eis van perfectie en de hoge prestatiedruk hebben ertoe geleid dat iedereen constant op de toppen van de tenen moet lopen
- ❑ De enige oplossing is losbreken uit het systeem door de structuren in vraag te stellen en gezamenlijk te werken aan een gezondere samenleving

Conclusie

- ❑ Ieder frame is waar en tegelijk niet waar !
- ❑ Zelfreflectie: waar bevind ik me?
- ❑ Het potentieel van counterframes =
  - ❑ 1. het openen van de blik
  - ❑ 2. het debat verbreden
  - ❑ 3. het taboe slopen

Welk frame gebruik jij?

- ▶ Oefening:
  - ▶ Heb je ervaring met een persoon met een psychische kwetsbaarheid op vakantie? Welke?
  - ▶ Hoe handelde je zelf/je omgeving?
  - ▶ Wat was de reactie?
  - ▶ Kan je zien en benoemen vanuit welk frame de handeling/reactie gebeurde?
-

Verdere info

- KBS
  - Goed gek?! Anders spreken over geestelijke gezondheid
  - Een inspirerende kijk op de beeldvorming over personen met psychische problemen
  - Anders communiceren over geestelijke gezondheid in een zorgcontext
- https://www.standaard.be/cnt/dmf20151209_02013607
- **Te Gek?!**
- **Samen Sterk Zonder Stigma:**
  - <https://samensterkzonderstigma.nl/aanpak-tools/#filter=.cat-in-de-ggz>
- Infographic Destigmatisering
(Kenniscentrum Phrenos, Trimbos-instituut en Samen Sterk zonder Stigma)
- Stigmatisering door hulpverleners in de GGZ *(Trimbos)*
- <https://www.time-to-change.org.uk/>

Hoe omgaan met?

- ▶ Enkele tips bij:
  - ▶ Psychisch functioneren
  - ▶ Cognitief functioneren
  - ▶ Sociaal en emotioneel functioneren
  - ▶ Communicatief vermogen
  - ▶ Autismespectrumstoornis

Psychische functioneren

K
W
E
T
S
B
A
A
R
H
E
I
D

Structuurvastheid

eigenheid

Relevante ervaringen
gieten in terugkerende
patronen

- Voorspelbaarheid mee creëren
- Niet koppig, wel blokkeren

*Wat
doe
jij?*

In hun hoofd soort
draaiboek maken

- Het *draaiboek* niet willen veranderen

Cognitief functioneren

K
W
E
T
S
B
A
R
H
E
I
D

Mogelijkheden qua denken, verbanden leggen, begrijpen en redeneren zijn beperkt

eigenheid

Leerproces is trager

- Tijd geven
- Geduld hebben
- Concreet zijn

Wat doe jij?

Omgeving heeft lage en negatieve verwachtingen

- Erin geloven
- Verwachtingen bijstellen

Sociaal emotioneel functioneren

K
W
E
T
S
B
A
R
H
E
I
d

Dualiteit vlot/open in zz gekeerd
Kunnen en aankunnen

eigenheid

Te hoge verwachtingen
Eigen gesloten leefwereld

- Recht doen aan eigen gesloten leefwereld

Wat doe jij?

Sterk wisselend
aankunnen

- Rekening houden met eigen aankunnen op dat moment

Communicatief vermogen

K
W
E
T
S
B
A
A
R
H
E
I
d

Kunnen uitdrukken en begrijpen
Inhoudsniveau & betrekingsniveau

eigenheid

In een talige context: woorden kunnen
geven aan gedachten
Inhoud woorden bereikt hen niet
Dus negatieve interacties

- Getrapte communicatie
- Tempo aanpassen en verbinding behouden

Wat
doe
jij?

In een talige context: woorden kunnen geven
aan gevoelens
Emotioneel niet bereikbaar
Dus negatieve reactie

- Relationeel ipv inhoudelijk communiceren
- Op zoek naar andere kanalen

Autismespectrumstoornis

K
W
E
T
S
B
A
A
R
H
E
I
d

Moeilijkheden met sociale communicatie en interactie
Moeilijkheden in het flexibel denken en handelen

eigenheid

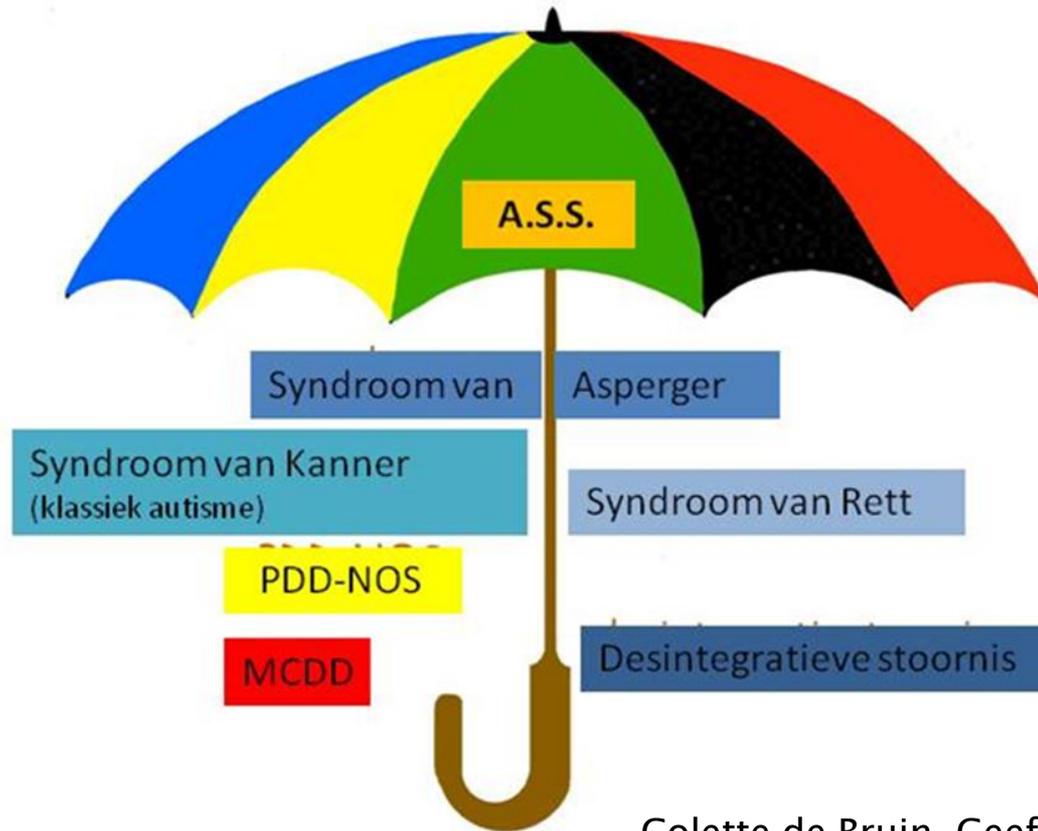
Letterlijk taalgebruik
Moeite met het gaande houden van gesprekken
Routine is belangrijk

- De concrete wereld verhelderen en verduidelijken (wat, wie, waar, hoe, wanneer)
- Duidelijke afspraken en regels
- Heldere concrete afspraken van geboden en verboden

Wat doe jij?

Moeite met maken oogcontact
Praten tegen ipv met iemand
Problemen met het goed aanvoelen van anderen

- Zeg wat je anders wil
- Blijf kalm (stress²)
- Duidelijkheid in activiteit, tijd en ruimte
- Opschrijven helpt

Colette de Bruin, Geef me de 5,2004

Verspreid mee het begripvirus voor mensen met autisme

ga aan de slag met deze begriptips

ZEG WAT JE DOET EN DOE WAT JE ZEGT

IEDEREEN HEEFT TALENTEN

GEEF TIJD OM NA TE DENKEN

ZET JE NAST EN NIET VOOR IEMAND MET AUTISME DAT PRAAT HEEL WAT MAKKELIJKER

PRAAT MET EN NIET OVER DE PERSOON

PERSONEN MET AUTISME HEBBEN EEN ANDERE LOGICA DIE DAAROM NIET VERKEERD IS

ONDERSCHIED HOOFDZAK VAN BIJZAAK

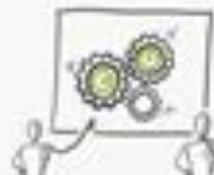
MAAK ALTIJD DE SCHEIDING TUSSEN DE PERSOON EN AUTISME, WANT MENSEN ZIJN MEER DAN HUN AUTISME

KIES INDIEN MOGELIJK VOOR EEN PRIKSEL-ARMER OMGEVING ALS 'GESPREKSDECOR'

TREK EERST DE AANDACHT VAN DE PERSOON VOORDAT JE BEGINT TE PRATEN

RESPECTEER VASTE PROCEDURES, SCHEMA'S ...

VERWIJD HET 'WIJ-ZIJ-DENKEN', ER ZIJN NIET TWEDE GROEPEN MENSEN IN DE WERELD

VERWIJD AANRAKINGEN

GESPREK WEINIG WOORDEN & ONDERSTEUN INDIEN MOGELIJK VISUEEL

WEES CONSEQUENT

COMMUNICEER OP EEN CONCRETE EN HELDERE MANIER

KIJK NAAR HET HALFVOLLE GLAS

VERTRAAG JE COMMUNICATIE-SNELHEID

WEES OPRECHT IN GEDRAG EN TAAL

LAS STILTES IN VOOR OGEN EN OREN

Nog enkele aandachtspunten

- ❑ Zo gewoon mogelijk doen
- ❑ Echtheid en oprechtheid (vb.boos zijn)
- ❑ Respect voor de verschillende ander
- ❑ Ik-vorm gebruiken
- ❑ MAAR reactie = ongewoon vanuit beperkingen
- ❑ Dus bijstellen van verwachtingen
- ❑ Opbrengen van begrip voor psycho-sociaal disfunctioneren
- ❑ Aanvaarden van kwetsbaarheid en vreemde gevoelens

Nog enkele aandachtspunten

- ❑ Inleven in wat de ander voelt en denkt
  - ❑ Recht op eigen individueel gevoel bij dingen
  - ❑ Inzicht in functiestoornissen, psychosociale beperkingen en onzekerheid/angst
  - ❑ Belevingswereld van de andere napeilen
  - ❑ Gevoel bij gedrag=aangrijpingspunt
  - ❑ Samen zoeken : hoe ermee omgaan?
-

Actief luisteren

- ❑ Onvoorwaardelijk en onbevooroordeeld de belevingswereld van de ander ontdekken
  - ❑ Gevoel geven te mogen zijn zoals hij is
  - ❑ Geen beoordeling
  - ❑ Confrontatie met je eigen zijn
  - ❑ Contact met eigen angsten, onzekerheden, boosheid, onmacht,...
  - ❑ Begrip en respect
  - ❑ Grenzen stellen
-

Persoonsgericht kijken

- ❑ Oog hebben voor het gezonde deel van de patiënt
- ❑ Aandacht aan sterke kanten en hierop inspelen
- ❑ Resterende mogelijkheden en talenten aanboren
- ❑ Niet betuttelend of kritisch benaderen
- ❑ Positieve bekrachtiging
- ❑ Opletten met lichamelijk contact=soms bedreigend (→ veilige persoonlijke ruimte wordt doorbroken)

Structuur en veiligheid

- ❑ Wat?= wijze waarop het geheel is opgebouwd
- ❑ Kader/stramien bieden
- ❑ Tijd: regelmaat en ritme
- ❑ Situatie: vast patroon, duidelijkheid
- ❑ Regels en afspraken
- ❑ Ruimte: overzichtelijk, niet te ingewikkeld
- ❑ Persoon: vaste begeleider voor afspraken en moeilijkheden (best niet de gekoppelde voor activiteiten, die verwijst)

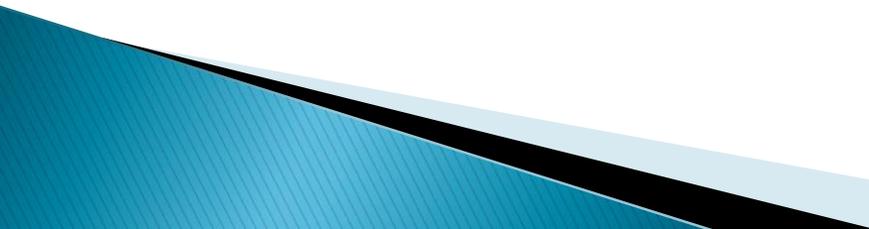
Structuur en veiligheid

- ❑ Belang van structuur= vervanging chaotisch denken, handelen,...
  - ❑ Voorkomen van impulsieve reacties
  - ❑ Gekende situatie=minder stress → rust,zekerheid en veiligheid
  - ❑ Steunfiguur = belangrijk
  - ❑ 'gezond verstand'
-

Probleemsituaties

- ❑ **Onrustig gedrag:** welke prikkels van lawaai, muziek, mensen, teveel keuzemogelijkheden,...
  - ❑ **Zich bedreigd voelen:** oorzaak zoeken en proberen weg te nemen
  - ❑ **Bewegingsdrang:** activiteit met beweging inbouwen MAAR rustmoment bewaken
  - ❑ **Zichzelf overschatten:** beperkte verantwoordelijkheid geven
-

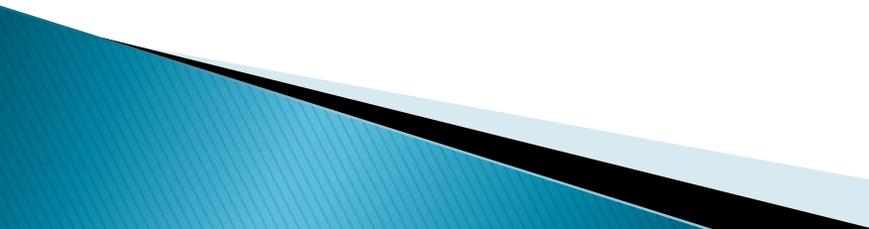
Probleemsituaties

- ❑ **Gedesoriënteerd zijn in ruimte:**
overzichtelijke ruimte bieden, meegaan
  - ❑ **Gedesoriënteerd zijn in tijd:** dagindeling herhalen, programma = houvast
  - ❑ **Chaotische taal en waangedachten:** inhoud niet weerleggen, afleiding, realiteit bewaken, komen tot hier en nu praktische zaken MAAR wel luisteren
  - ❑ **Sensationele verhalen:** vorm van aandacht zoeken → afblokken!
-

Probleemsituaties

- ❑ **Concentratie- en geheugenproblemen:**
deeltaken geven, stap voor stap
- ❑ **Agressie:** trachten te voorkomen
  - interventie : zal ik iets doen?
zal ik het nu doen?
zal ik het alleen doen?
  - basishouding : rustig blijven
    - contact houden
    - afstand houden
    - bezorgdheid tonen

Probleemsituaties

- ▶ **Ruzie stoken:** begeleiders tegen elkaar opzetten → overleg
  - ▶ **Voortdurend lichamelijke klachten:** opvallende zaken melden aan dokter, niet op alles ingaan
  - ▶ **Overmatig drinken en roken:** beperken in schema met afspraken op voorhand
  - ▶ **Weigering:** onderhandelen, iets toegeven maar dan opdracht gedeeltelijk uitvoeren
-

Tot slot: blijf vooral jezelf!

Succes !!!

- ▶ *Als je op een respectvolle manier met veel geduld en een warm hart , een dosis gezond verstand en een greep optimisme deze uitdaging aangaat: dan kan er weinig fout lopen en bezorg je deze mensen ook een fijne volwaardige vakantie !*

Vragen?

